

VÁRNAI ZSUZSA

Nyelvtudományi Kutatóközpont
varnai.zsuzsa@nytud.hu
<https://orcid.org/0000-0002-9574-5659>

Várnai Zsuzsa: „Ki vagyok én?” Óslakos identitás sarkvidéki városi közösségekben.
Szociolingvisztikai interjúk Dugyinkában (II. rész)
Who am I? Indigenous identity in arctic urban communities.
Sociolinguistic interviews in Dudinka (Part 2)
Alkalmazott Nyelvtudomány, XXII. évfolyam, 2022/2. szám, 18–29.
doi:<http://dx.doi.org/10.18460/ANY.2022.2.002>

**„Ki vagyok én?” Óslakos identitás sarkvidéki városi
közösségekben.
Szociolingvisztikai interjúk Dugyinkában (II. rész)**

Who am I? Indigenous identity in arctic urban communities.
Sociolinguistic interviews in Dudinka (Part 2)

The study examines indigenous identity constructions in the Arctic urban environment. The study aims to provide an overview of the identities and language use of a small number of indigenous peoples living in the Arctic city.

The study is entitled „Minority languages in the process of urbanisation: a comparative study of urban multilingualism in Arctic indigenous communities” (NKFI-K 112476). The research results were collected during fieldwork conducted between 2015 and 2019. The overall aim of the project was to examine the linguistic and cultural identity of Arctic indigenous minorities in urban contexts and to explore how minority members participate in multilingual urban communities and adapt to multilingual contexts. Our main objective was to understand the changing linguistic landscape of the urban minority communities under study and to develop a nuanced picture of the process, pace, and direction of linguistic change.

We focused on the situation in three northern cities home to indigenous peoples in Russia and Finland. The indigenous peoples under study have undergone ethnic and cultural, including linguistic, assimilation into the Finnish and Russian majority communities. The research sites were Enontekiö (Finland), Dudinka (Russia), and Khanty-Mansiysk (Russia).

Due to different cultural and linguistic traditions and circumstances, we hypothesize that the indigenous language is not the primary component of ethnic identity in all of the minority communities studied. Our tentative hypothesis is that although the main component of ethnic identity is usually the mother tongue communities, in the case of the Arctic indigenous minorities, elements of traditional culture define ethnic identity in these communities.

The central questions of the research are: to what extent is indigenous language an essential part of ethnic identity? How is the perceived importance of indigenous language in personal identity constructions reflected in (1) the role of indigenous language in participants' lives and (2) participants' and their parents' attitudes towards language use and transmission? To what extent do participants perceive language as a salient aspect of their identity with respect to non-linguistic expressions of their identity, including traditional ways of life, traditional territory, and relationships with the indigenous community?

In the first part of this paper (Várnai, 2021), I discuss the linguistic aspects of indigenous identity, such as knowledge of and relationship with ancestral and heritage languages, the language of education, individual norms and attitudes, and efforts to maintain language and culture. The second part will focus on other components of indigenous identity.

Keywords: indigenous language, arctic indigenous identity, language maintenance, language attitude

Bevezetés

A tanulmányban egy olyan nagyobb kutatás részeredményeit mutatom be, melynek célja a nyelvi és kulturális identitás vizsgálata az északi őslakos többnyelvű kisebbségek arktikus orosz és finn városi (Dugyinka, Hanti-Manszijszk és Enontekiö) környezetben. Kutatásunkban azt vizsgáljuk, milyen szerepe van az örökségi nyelvnek az etnikus identításban, és ez hogyan ragadható meg az általunk vizsgált arktikus népeknél. Hogyan épül fel az őslakos identitás, milyen összetevői vannak, s azok közt hol és milyen helyet foglal el a nyelv? Jelen dolgozat az oroszországi Dugyinkában élő őslakos közösségek körében végzett kutatások eredményeit mutatja be.

A tanulmány első részében (Várnai, 2021) az őslakos identitás nyelvi vonatkozásait tárgyaltam, úgymint az örökségi nyelv ismeretét és kapcsolatát az ősökkel és a nevelési nyelvvel; az oktatás nyelvét; az egyéni normákat és attitűdöket; a nyelv és a kultúra fenntartására irányuló erőfeszítéseket. A második részben az őshonos identitás egyéb összetevői állnak majd a vizsgálat középpontjában.

Egy adott etnikummal való azonosulásnak egyszerre több eleme lehet (Horváth, 2006: 108; Schmidt, 2008). Ezeket az elemeket nevezzük identításkomponenseknek vagy identításképző faktoroknak, melyek meghatározott társadalmi-kulturális jelentéseket hordozó kategóriák, és közösségenként, korosztályonként, sőt egyénenként eltérőek lehetnek (Horváth, 2014: 109). Ilyen fontos elemei az etnicitás meghatározásának például a származás, a nyelv, a vallás, a kulturális gyakorlatok, az élőhely stb. A nyelvnek kiemelt szerepe van az etnikai hovatartozás meghatározásában (Barth, 1969; Fishman, 1991; Horowitz, 1975; Schmidt, 2008; Skutnabb-Kangas & Dunbar 2010), a szakirodalomban azonban nincs egyetértés a nyelv elsődleges fontosságát illetően. Sokan úgy tartják, hogy nyelv és identitás elválaszthatatlanok (Fishman, 1975, 1977; Kis, 1996; Krappman, 1980: 19). Mások azonban nem tartják feltétlen összetartozóknak. Számos őslakos közösségben megfigyelhető, hogy a nyelv fontosságának csökkenése vagy elvesztése nem jelenti az etnikai identitás elvesztését, különben nem lenne lehetséges maga a nyelvváltás jelensége sem (Bindorffer, 1996, 1997, 2001; Dorian, 1999; Sallabank, 2013; Schmidt, 2008). Az őslakos identitás más hagyományos elemei is lehetnek ugyanolyan hangsúlyosak, akár hangsúlyosabbak is, mint az örökségi nyelv (Searles, 2010). Tehát a nyelv szerepe az őslakos identitás megformálásában jelentősen eltérhet a közösségenként. Nem

feltétlenül jelenti egy nyelv elvesztése a kultúra elvesztését, az adott etnikai csoport felbomlását (Bindorffer, 1997).

A kutatás adatforrásait félig strukturált interjúk képezik. Az adatgyűjtés terepen végzett kutatáson alapul, melynek során résztvevő megfigyelést végeztem, és félig strukturált interjúkat vettem fel 2015 és 2019 között Dugyinka városában. 19 résztvevővel készítettem interjút, akik a helyi közösségben mind őslakosként azonosítják magukat. Az interjúk orosz nyelven folytak.

A vizsgálatban tehát arra teszünk kísérletet, hogy feltárjuk, hogyan épül fel a kisebbségi identitás az egyén és a közösség számára, és ebben a nyelv hol foglal helyet. Megfigyeléseink során a következő fogalmakat határoztuk meg vizsgált kisebbségek identitásának elemeiként: rokonság, szülők nemzetisége; tradíciók és kultúra; nyelv; vallás; a múlt ismerete; genetikai hasonlóság.

Mindezek alapján összeállítottunk egy egyedi játékot, mely módszert kifejezetten a projekt céljaihoz igazítva alkottunk meg. A játék során az adatközlők feladata, hogy fontossági sorrendbe állítsák az egyes identitásképző elemeket, megengedve nekik azt, hogy azonos fontosságúnak tartsanak akár több elemet is. Ezt a játékot neveztük el „identitásjátéknak”. Az interjúk ezzel az „identitásjátékkal” zárultak, melynek célja az volt, hogy a résztvevők szabadabban reflektálhassanak saját etnikai identitásukra és azok alkotóelemeire. Mivel a kutatói helyzet nem feltétlenül enged teret a spontán megfigyeléseknek, nem mindig adódik lehetőség kivárni a maga kontextusában felbukkanó adatot. A strukturálatlan interjúhelyzet teremthet elvont közeget, ahol a szabad asszociáció, a beszéd spontaneitása több teret enged az identitás megnyilvánulásának, így az identitásjáték az interjúkkal kiegészítve árnyaltabb képet ad a vizsgált kérdésről.

Az identitást nagyon nehéz mintegy „laboratóriumi”, azaz a konkrét helyzetekből kivett körülmények között vizsgálni. A projekt során használt identitásjáték igen szigorú keretek közé szorítja az etnikai identitást, mivel az alapvetően szituatív, vagyis ami az egyik helyzetben kiemelkedik, az a másikban kevésbé lehet fontos, vagy akár teljesen el is tűnhet. Az általunk választott módszerre a terepmunkák idejének rövidsége miatt volt szükség annak érdekében, hogy megtaláljuk a főbb hangsúlyokat. Az identitásjáték, ha nem is ad kellően árnyalt képet a helyi identitás dinamizmusáról, de alkalmas arra, hogy a főbb hangsúlyok megvilágításba kerüljenek. Mivel a projekt kulcskérdése a kisebbségi nyelvhasználat és identitás kapcsolata, mely szerint aktivizálódhat-e a nyelvhasználat alapvető identitásmarkerként egy adott kultúrában.

Fontos kiemelni, hogy a mintavétel nem reprezentatív, így nem teszi lehetővé az általánosításokat, és célzottan az egyéni tapasztalatokra és felfogásokra helyezem a hangsúlyt annak érdekében, hogy jobb betekintést nyerjünk abba, hogy mit jelent az örökségi nyelv fenntartása az egyéni etnikai identitás kialakításának folyamatában.

Jelen tanulmányban tehát az elemzés a résztvevők személyes múltbeli és jelenlegi tapasztalatait tárja fel identitáskonstruálásukkal kapcsolatban, melyben

sorra veszem az egyes identitáskomponensek szerepét, valamint illusztrációként részleteket mutatok be a személyes interjúkból.

A helyszínek sajátosságai miatt úgy állítottuk össze a vizsgálandó identitáselemeket, hogy az a kutatás célját a legjobban szolgálja. A három, vizsgálat alá vett város kisebbségi közösségei nagyon különbözőek, jelentősen eltérnek maguk a települések is, valamint a többségi államok is, melyekben található. Amíg például a finnországi számik nyelvi és kulturális revitalizációs törekvései intenzívebbek, lehetőségeik számottevőbbek, addig az Oroszországban élő kisebbségek jogai sokkal inkább korlátozottak. A vizsgált közösségek között továbbá vannak nagyon kis létszámúak, mint az enyecek és több ezres lélekszámúak, mint a nyenyeczek vagy a dolgánok. Ezek és más tényezők együttese más és más módon vannak hatással a kutatott közösségek vitalitására. Ebből következően az egyes elemeket a vizsgált három városi közösségre külön-külön állapítottuk meg. Az összevethetőség miatt törekedtünk az egyöntetűsésre, de ez az elv maradéktalanul nem érvényesülhetett. Van olyan elem, amely mindhárom őslakos közösségre jellemző, de olyanok is vannak, amelyek csak az egyikre. Például amíg a választási névjegyzékben való szereplés a finnországi számi közösség kisebbségi identitásának fontos eleme, addig ez az Oroszországban élők esetében teljesen elhanyagolható, politika státuszuk nagyon különböző, a két ország kisebbség- és nyelvpolitikája gyökeresen eltérő. Amíg a hagyományos ételek az oroszországi közösségek identitásának fontos részét képezik, addig a finnországi számiknál nem soroltuk az identitáselemek közé, hiszen a számi ételek nem különböznek jellemzően a hagyományos többségi finn konyha ételeitől.

Az identitáskomponenseket négy kategóriába soroltuk: 1) hagyományok, hagyományos életmód, hagyományos életterület, 2) nyelv, 3) a közösséggel való kapcsolattartás és 4) öröklés: a genetikai tulajdonságok. A dugyinkai őslakos közösségre az alábbi identitáselemeket határoztuk meg (1. táblázat).

1. táblázat. Az identitáskomponensek és kategóriái

Hagyomány	Vallás, hagyományos ünnepek, szokások, szertartások Népművészet (kézművesség, népviselet) Hagyományos tundrai életmód (réntartás, vadászat, halászat) Folklór, mesék, történetek dalok, táncok Tajmiron élés Étkezési szokások, hagyományos ételek és konyha
Nyelv	Nyelv
Kapcsolat	Közelri rokonok Részvétel a helyi őslakos szervezetek tevékenységében Kapcsolat a közösséggel, részvétel a rendezvényeken
Öröklés	Külső és belső tulajdonságok

Az őslakos identitás összetevői Dugyinkában az interjúk alapján

A következőkben az egyes, fentebb felsorolt identitáskomponenseket veszem közelebről szemügyre. A 2. táblázat azt mutatja be, hogy az egyes résztvevők milyen fontossági sorrendet állítottak fel az identitáselemek között. Bár az „identitásjáték” kvantitatív elemzését nem tartjuk célravezetőnek egyik terep esetében sem a mintavétel kis mérete miatt, a fontossági sorrendet mégis számokban jelöltük meg, hogy meghatározhassuk az őshonos nyelvnek a nem nyelvi elemekhez viszonyított helyzetét a résztvevők által értékelt módon. Inkább a személyes nyelvi profilokat és attitűdöket veszem figyelembe, ahogyan azok az egyes résztvevők saját őshonos identitásának megkonstruálásához kapcsolódnak az „identitásjátékban”, így kapva képet arról, hogy a nyelvüket veszítő közösségek kisebbségi identitásának mely elemei azok, melyek az asszimiláció és a nyelvcsere során előtérbe lépnek.

2. táblázat. Az identitásjáték részletes eredményei

A résztvevő sorszáma	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19
Nemzetisége ¹	N	N	D	E	D	N	N	Ng	Ev	N	D	D	D	Ng	Ng	Ng	Ev	E	Ng
1. Közeli rokonok	1	1	1	1	1	1	1	3	3	5	7	3	9	1	1	1	4	2	2
2. Nyelv	5	2	1	2	2	2	1	1	3	2	7	4	7	4	2	1	1	1	2
3. Vallás, hagyományos ünnepek, szokások, szertartások	7	6	2	7	1	1	1	1	1	3	4	2	8	6	4	2	3	3	3
4. Népművészet (kézművesség, népviselet)	4	2	2	6	3	3	1	7	1	6	3	1	6	3	5	1	5	3	3
5. Hagományos tundrai életmód (réntartás, vadászat halászat)	6	4	2	4	4	1	1	5	3	1	7	3	1	11	3	3	2	5	2
6. Folklor, mesék, történetek dalok, táncok	8	5	4	3	4	3	1	2	2	1	5	3	5	5	6	3	1	4	3
7. Tajmiron élés	2	2	1	10	5	2	1	2	3	7	2	5	0	9	9	1	9	5	1
8. Részvétel a helyi őslakos szervezetek tevékenységében	4	3	4	5	2	3	1	6	2	4	1	4	3	2	7	3	10	5	4
9. Kapcsolat a közösséggel, részvétel a kulturális rendezvényeken	4	3	4	5	2	3	1	6	2	3	1	5	4	8	10	2	6	4	5
10. Étkezési szokások, hagyományos ételek és konyha	9	8	3	8	3	2	1	4	3	1	7	2	2	7	8	4	7	3	3
11. Külső belső tulajdonságok	3	7	3	9	5	4	1	5	4	8	6	2	10	10	11	3	8	5	2

¹ A nemzetiségek rövidítései: D: dolgán, E: enyec, Ev: evenki, N: nyenyec, Ng: nganaszan.

A 2. táblázat alapján végigkövethető, hogyan strukturálják az egyes résztvevők őslakos identitásukat. A válaszadók feladata az volt, hogy állítsák fontossági sorrendbe az egyes identitásképző elemeket. Saját kérésükre lehetőséget adtunk arra, hogy azonos fontosságúnak tartsanak egyszerre több elemet is. Egyetlen résztvevő nem élt ezzel a lehetőséggel, a 15-ös válaszadó mind a 11 identitáselemet sorba rendezte. Nem mutatom be az összes konstrukciót, csak néhány jellegzetességet emelek ki a továbbiakban.

A 7-es számú válaszadó, egy jamali nyenyec származású középkorú férfi kézműves népművész, csontfaragóként dolgozik a Városi Folklórközpontban (7NM1980s). 8 éves koráig élt a tundrán rokonaival, akikkel kapcsolatát továbbra is fenntartotta. Jól beszéli anyanyelvét. Identitáskonstrukciója a legegységesebb a válaszadók között. Ő hosszas gondolkodás után minden elemet egy sorba rendezve, egyformán fontosnak ítélte. Az interjú során pedig elmondta, hogy számára minden összetevő nagyon fontos, minden olyan hagyományos ismeret, amit gyerekkorában sajátított el: *„Korábban nem fordítottam ezekre gondot, de most azt gondolom, hogy a nyelv kell. Amikor jönnek a bátyuskák, várom őket örömmel, hogy beszélgessünk. És nemcsak a nyelv kell, hanem kell az a büszkeség a saját nemzetiségem felett, ez gyerekkoromtól fontos. Vágyom felvenni a ruhát, vágyom menni a tundrára. Benne kell lenni a tradíciókban gyerekkortól, a szertartásokat, a táncokat megismerni. mindent.”* Párt is tudatosan választott maga mellé, nyenyecül beszélgetnek otthon, és kész visszatérni a tundrára családjával.

A 13-as válaszadó, egy dolgán középkorú nő, aki ugyancsak a Városi Folklórközpontban dolgozik, gyöngyvarrással foglalkozó népművész, és segédkezik a központ igazgatásában (13DF1970s). Ő a cédulákat hosszú rendezgetés után végül úgy rakta sorba, hogy a hagyományos élettér a szülőföldön, a *„Tajmiron élés”* került az összes cédula elé, mintegy összefogva azokat.

3. táblázat. A 13DF1970s válaszadó identitáskonstrukciója az identitásjáték tükrében

T a j m i r o n é l é s	hagyományos tundrai életmód (réntartás, vadászat, halászat)
	étkezési szokások, hagyományos ételek és konyha
	részvétel a helyi őslakos szervezetek tevékenységében
	kapcsolat a közösséggel, részvétel a kulturális rendezvényeken
	folklór, mesék, történetek dalok, táncok
	népművészet (kézművesség, népviselet)
	nyelv
	vallás, hagyományos ünnepek, szokások, szertartások
	közeli rokonok
	külső belső tulajdonságok

Az interjú során elmondta, hogy számára valamennyi összetevő csak a Tajmiron lehetséges: „*Ennek csak így van értelme, minden csak itt lehetséges*”. Nagy nosztalgiával és rajongással beszélt gyerekkoráról és a tundrai életről, számára a városi körülmények nehezen élhetőek: „*A városban nem szeretek lenni, a város nem az enyém. Nem akartam a városba költözni sem. Mindig mondom, menjünk faluba lakni. Mindig igyekszünk falura utazni, ahova ki tudsz menni kicsit. Halat enni. Menjünk! Ott feltöltődünk. A város, a város az rongál.*”

Azok a résztvevők, akik a tundrán tölthették életük egy részét, mindannyian nosztalgiával emlékeztek azokra az időkre. Sokan tartották nehéznek a városi életet. A 2-es számú fiatal, nyenyec táncos férfi (2NM1990s) a Városi Folklórközpontban dolgozik, koreográfus hallgató. Szülei is táncosok voltak. Folyékonyan beszél anyanyelvén. A nyelvet a közeli rokonok után a második helyre sorolta, a népművészetrel és a szülőfölddel együtt. Iskolás éve alatt a tundrán élt. Minden szünetet várt, hogy visszamehessen. A hagyományos életmódot jól ismeri. Ösztöndíjas helyre vették fel Szentpétervárra, mégis szülőföldjén maradt, megijedt a nagyvárostól. „*Jártam vadászni, halászni. Most is indultam a Réntartók Napján a rénszarvas-szánversenyen. De a mi kultúránkhoz itt vagyok közel.*” – mondta.

A nyelv szerepe a dugyinkai őslakosok identitáskonstrukciójában

Kivétel nélkül minden résztvevő nagyon fontosnak tartja a nyelv szerepét függetlenül attól, hogy ők maguk beszélik-e a nyelvet vagy sem. Sokan, különösen a fiatalok, úgy vélik, hogy nyelv nélkül nincs ember, és szégyellik a hiányosságait.

Ami a legfiatalabb résztvevőket illeti, kifejtették, hogy szüleik nem tartották fontosnak, hogy otthon az örökségi nyelven beszéljenek gyermekükkel. Mindannyian oroszul beszéltek más családtagokkal is, így egyáltalán nem

sajátították el örökségi nyelvüket. Sőt, mivel a gyerekeknek el kellett hagyniuk szülőföldjüket, szüleiknek és/vagy nagyszüleiknek nem volt lehetőségük arra, hogy az őshonos nyelven nevelkedjenek. A szovjetrendszer óta tartó orosz oktatási gyakorlatnak megfelelően azokról a településekről, ahol nem volt iskola, összegyűjtötték, és bentlakásos iskolába vitték a gyerekeket. Minden interjúalany beszámolt az iskolakezdés nehéz éveiről. A nyelvváltás és az idegen környezet mindenképpen megterhelte a gyermekkorukat. Azok az iskolás gyerekek, akik a szülőföldjükön maradtak tanulni, a család döntésétől függően vagy az őshonos nyelven, vagy oroszul nevelkedtek. Ezeket a gyerekeket a mintában a középkorú interjúalanyok képviselik. Bár a szülők őslakosok voltak, többnyire oroszul beszéltek gyermekeikkel a jobb boldogulás reményében az orosz többségű közösségben.

Több résztvevőnek volt lehetősége arra, hogy anyanyelvi oktatásban is részesüljön, de ezek a projekt alapú formák ad hoc jellegűek és rövid életűek voltak. Sokan panaszkodtak a tananyagok hiányára vagy a tanárok alacsony képzettségére. Az anyanyelvi tanárok tudtak segíteni a diákjaiknak a kezdeti L2-tanulási nehézségekben. A résztvevők szerint sokat számított a tanárok személyisége

Elsősorban a hagyományos félnomád halász-vadász életmód, a hagyományos lakóterület járult hozzá az örökölt nyelv fenntartásához minden generációban. Az örökségi nyelv megőrzésének lehetőségeiről számolt be az a két férfi is, akik azt állították, hogy még ha a tundrából a városba költöztek is, nem felejtették el az anyanyelvüket. Ugyanakkor az örökségi nyelvhasználatukban változásokat tapasztaltak, amelyek miatt szégyellték magukat.

Az idősebb generációk tagjai tapasztaltak, jól beszélnek a nyelvet, és aktívan részt vesznek a nyelvi dokumentációban, a nyelvújításban. Sokan közülük nyelvészekkel dolgoznak együtt, tanítanak, tanulmányokat írnak, mesélnek, és népművészeti központokban vezetnek órákat. Saját felelősségüket érzik, és igyekeznek minél többet visszaadni tudásukból saját közösségüknek. A nyelvet jól beszélő válaszadók a mindennapi életükben is használják a nyelvet, és fontosnak tartják, hogy továbbadják azt gyermekeiknek. A 10-es számú válaszadó, középkorú nyenyec nő, a Városi Folklórközpont munkatársa (10NF1970s). Az ő vezetésével alakult a kétezres évek elején a nyenyec családi klub, ami a nyenyec legfontosabb hagyományőrző közössége. Sikereik után sorra megalakultak a többi nemzetiség klubjai is. Az interjúban így nyilatkozott a klub vezetője:

Városi körülmények között nehéz őrizni a nyelvet, de azért lehet. Itt van a családi klub, a Maj'ma. Gyűjtjük, tartjuk a nyelvet. Kinek? Magunknak, a közösségnek, a gyerekeinknek. A 2000-es években kezdődött, hogy csúmot (kúpsátor) állítottunk. Minden összejövetelkor többet és többet tettünk és találtunk ki. 2005-ben jött az ötlet, hogy mi nők gyűljünk össze, és nyenyecül beszéljünk ezeken az összejöveteleken. Mi nem vagyunk művészek, ki főz, ki

varr, sokan szégyenlősek, ki jól beszél nyenyecül, ki egyáltalán nem. Közben segítjük egymást, pénzt gyűjtünk, igyekszünk tartani egymást. Elhatároztuk, hogy fesztiválokra lépünk fel. Mindig kitalálnunk valamit, időről időre. Nekünk csak össze kell jönnünk, és szakítunk rá időt. Kell! És amikor ünnep van, fellépés van, akkor nagyon jó.

Majdnem minden válaszadó fontosnak tartotta, hogy továbbfejlessze nyelvtudását. Sokan közülük kórusba járnak, ahol népdalokon keresztül próbálják elsajátítani nyelvüket. A 12-es számú válaszadó középkorú dolgán népművész (12DF1970s), gyöngyvarrással foglalkozik a Városi Folklórközpontban, a következőket nyilatkozta az interjújában:

Én csak a gyöngyvarrást ismerem. Megtanultam a népviseletet, a díszítőelemeket, ismerem a miénket, de foglalkozom a többi tajmiri népével is. Nem tudom az anyanyelvem. A Sarkvidéki Szovhozban laktunk, teheneket, csirkéket tenyésztettünk, ami azt jelenti, hogy nagy részben orosz lakosság volt. Így nem beszéltem velem az anyanyelvemen, otthon sem. Internátusban nevelkedtem, ahol megtiltották, hogy az anyanyelvünkön beszéljünk. Néhány szót megértek. Ha mondanak nekem egy mondatot, többé-kevésbé megértem, hogy mit szeretnének tőlem, a szituációból megértem. Most már világos számomra, hogyha nincs nyelv, akkor nincs nép. És persze most már igyekszik az ember az idősebb generációtól tanulni, most már igen, ebben az életkorban. Ezért járok az 'Aradoj' kórusba, énekelek énekeket dolgánul. Így tanulom a nyelvemet újra.

Akiknek nincs lehetőségük nyelvet tanulni, azok is gyakran keresnek más módot ősi identitásuk kifejezésére. Az 5-ös számú fiatal dolgán válaszadó diák (5DM1990s), a tajmiri középiskolában tanul Dugyinkában. Ruhakészítő szakkörre jár hat diáktársával együtt, ahol őslakos motívumokat felhasználva modern anyagokból készítenek ruhákat. Így nyilatkozott az interjújában:

Az univerziádéra készültünk, ez volt a feladat. Elhatároztuk, hogy elindulunk a versenyen. A kultúrával foglalkozni, ez egy nagyon jó lehetőség. Ez volt a szemünk előtt. Senki sem hiányzott, büszkén jártunk két hétig minden nap a verseny előtt. Ha nem tudod a nyelvet, és énekelni sem tudsz, nincs lehetőséged, akkor majd a ruhákon keresztül mutatjuk meg magunkat, a kultúránkat. Hát ezért kezdtük el.

A tradicionális és a kapcsolati elemek szerepe a dugyinkai őslakos identitásában

A hagyományokhoz kapcsolódó elemek kiemelt összetevői az őshonos identitásnak. A „vallás, hagyományos ünnepek, szokások, rituálék” elemet öt interjúalany sorolta az első helyre; a „népművészet, kézművesség, népviselet” négy, míg a „folklór, történetek, mesék, dalok, táncok” elem három válaszadónál szerepelt az első helyen. A megkérdezettek többsége az interjúk idején a

népművészet és a népi kultúra területén dolgozott, az ő életükben ezek az összetevők a mindennapjaik részei. Vagy talán éppen azért választották ezeket a területeket munkájuknak, mert ezek az értékek nagyon fontosak számukra.

A „*hagyományos tundrai életmód (rénszarvastartás, vadászat és halászat)*” szintén az őslakos identitás egyik jelentős eleme volt a válaszadók körében, négyen sorolták az első helyre annak ellenére, hogy mindannyian városi körülmények között éltek mindennapjaikat. Az interjúk alapján megállapítható azonban, hogy minden résztvevőnek volt egy-egy olyan hosszabb-rövidebb szakasz az életében – az idősebbeknél többnyire hosszabb, a fiatalabbaknál rövidebb –, amikor volt lehetősége a tundrán élni, és a hagyományos életmóddal kapcsolatban lenni.

Noha a résztvevők gyakran készítettek őshonos ételeket rendezvényeken, és sokan közülük erős nosztalgiával említették az őshonos ízeket és alapanyagokat, főként a halat és a rénszarvashúst, az „*őshonos ételek, étkezési szokások*” az utolsó helyre kerültek, csak két résztvevő sorolta őket az első helyre.

A „*külső és belső tulajdonságokat*” az előzetes kutatás idején fontosnak tartották, maguk a válaszadók javasolták, hogy az „identitásjáték” kategóriái között szerepeljenek. A kutatás azonban azt mutatta, hogy nem annyira fontos, mint amilyenek korábban tartották. Az az egyetlen résztvevő sorolta az első helyre, aki minden elemet az első helyre állított egyformán fontosnak tartva őket. Az utóbbi két kategória, az „*étkezési szokások*”, valamint a „*külső és belső jellemzők*” hátrébb sorolásának oka talán az lehet, amit maguk a válaszadók mondtak indoklásul, hogy mindennapi, alapvető részei etnikai identitásuknak. Az 1-es számú fiatal nyenyec női válaszadó (1NF1990s) így nyilatkozott erről:

A hagyományos ételek, nos, ez a mindennapi életem, anyám és nagymamám mindig főzőcskéztek, a tundrán is főzőcskéztek. Én is sokszor főzök. A halat szeretem a legjobban. Az utolsó helyre tettem, mert ez csak egy szokás, csak az én személyes szokásom.

A tradicionális identításelemek közül a szülőföld kiemelendő. A helyi identitás alapvető fontosságát sok résztvevő hangsúlyozta. A válaszadók őslakos identításkonstrukciójában tehát kiemelt helye van a lokalitásnak, a patriotizmusnak, egyfajta tundrai, északi, tajmiri identitásnak. Az egyedi lokális identitás, a „tajmiri márka” fogalma különleges szerepet játszik a területen, amely összeköti mind az öt népet. A tajmiri online diskurzusban is megfigyelhető, hogy a város a fogyasztás odavonzására törekedve a világhálón „adja el” a várost az őslakos népek anyagi és szellemi kultúrájának felhasználásával. Hangsúlyozva az egyedi lokális jelleget megfogalmazódik egy „tajmiri brend” (Várnai, 2019; Várnai–Hámori, 2021). Az őslakos népek motívumainak használata a városképben (Várnai, 2016), az őslakos népek szokásainak és hagyományainak bemutatása a regionális és állami ünnepeken, sport- és művészeti rendezvényeken

mind azt a célt szolgálják, hogy a régió önálló, egyedi helyi identitást teremtsen az Orosz Föderáción belül.

Az „identitásjáték” rámutatott arra, hogy a kapcsolatokhoz köthető identitáselemek ugyan az identitás fontos tényezői, azonban a tajmiri őslakos közösségekben kifejezetten csak a családot, rokonságot érintik. A válaszok többsége alapján a legfontosabb identitáselem a „*a közeli rokonsági kapcsolatok*”, tíz válaszadó sorolta az első helyre. Az őslakos közösséggel való kapcsolatokat és a kulturális eseményeken való részvételt, valamint a helyi őslakos szervezetek tevékenységében való részvételt a válaszadók jóval hátrébb sorolták annak ellenére, hogy a résztvevők többsége, a fiatalok kivételével, foglalkozásukat tekintve népművészek és előadóművészek, azaz a közösségi életben való aktív részvétel a mindennapi életük része.

Összefoglalás

Az első, a kutatás szempontjából legfontosabb eredmény, ami az interjúkból és az identitásjátékból kiderült, hogy a résztvevők úgy érezték, identitásuk kulcsfontosságú elemét képezi az örökségi nyelvükhöz való erős kötődés, függetlenül attól, hogy mennyire beszélnek vagy használják azt. A tapasztaltak szerint a nyelvtudás és a nyelv használata nem feltétlenül volt összefüggésben azzal, hogy a válaszadók mennyire tartják fontosnak az örökségi nyelv szerepét identitásuk konstruálásakor. Az azonban világosan kirajzolódott, hogy az idősebb válaszadók, akik az őslakos nyelvet jól ismerik és használják, kivétel nélkül az első-második helyre sorolták. Átlagosan az örökségi nyelv identitásuk második legfontosabb összetevője volt. A nyelv szerepéről a tanulmány első részében már részletesebben szó volt, ahol interjúrészletek is gazdagítják a tapasztaltakat (Várnai, 2021).

A kutatás során a vártak megfelelően azt tapasztaltam, hogy a nyelvváltás miatt az etnikai identitástudat, a származástudat és a csoportba való önbesorolás a kollektív kulturális tradíciókra tevődik át. Az etnikus identitás tovább él a szokásokban, zenében, táncban, ételekben, folklorisztikus elemekben, vallásban, történelmi tudatban. A nyelvükben megszűnni látszó közösségek megtartó erejét egyre inkább a kulturális gyökerek jelentik. Minél több átörökített etnikai-kulturális elem épül be, annál nagyobb az esély az etnikai csoport fennmaradására. Ahogy láthattuk, nagyon fontos elem az őslakos identitás formálásban a lokalitás, a szülőföld, a patriotizmus, mely összefogja, mint az öt őslakos közösséget.

Irodalom

- Barth, F.** (ed.) (1969). *Ethnic Groups and Boundaries*. London: George Allen & Unwin.
- Bindorffer Györgyi** (1996). *Identitás kettős kötésben. Etnikai identitás és kulturális reprezentáció a dunabogdányi svábok körében*. Budapest: MTA PTI.
- Bindorffer Györgyi** (1997). Nyelvében él az etnikum. Identitás, nyelvi és kulturális reprezentáció egy magyarországi sváb faluban. *Szociológiai Szemle*, 2, 125–141.
- Dorian, N.** (1977). The problem of the semi-speaker in language death. *Linguistics* 15 (191), pp. 23–32.
- Fishman, J. A.** (1991). *Reversing Language Shift: Theoretical and Empirical Foundations of Assistance to Threatened Languages*. Clevedon [England] – Philadelphia: Multilingual Matters.
- Horowitz, D. L.** (1975). Ethnic Identity. In Nathan, Glazer & Daniel, P. Moynihan (eds.), *Ethnicity Theory and Experience* (111–140). Cambridge-London: Harvard University Press.
- Horváth István** (2006). Az etnikai kategóriák és a klasszifikáció változó logikái – fogalmi rendszerezési kísérlet. *Erdélyi Társadalom*, IV/2.
- Kis János** (1996). Túl a nemzetállamon. *Beszélő*, 3–4, 28–38, 24–35.
- Krapmann Lothar** (1980). *Az identitás szociológiai dimenziói. Az interakciós folyamatokban való részvétel szerkezeti feltételei*. Budapest: Oktatási Minisztérium Marxizmus-Leninizmus Főosztálya.
- Schmidt, U.** (2008). Language Loss and the Ethnic Identity of Minorities. The European Centre for Minority Issues. Letöltés: http://edoc.vifapol.de/opus/volltexte/2009/2004/pdf/brief_18.pdf
- Sallabank, J.** (2013). *Attitudes to Endangered Languages. Identities and Policies*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Searles, E.** (2010). Placing identity: Town, land, and authenticity in Nunavut, Canada. *Acta Borealia*, 27 (2), 151–166.
- Skutnabb-Kangas, T. & Dunbar, R.** (2010). Indigenous Children’s Education as Linguistic Genocide and a Crime Against Humanity? A Global View. *Gáldu Čála. Journal of Indigenous Peoples’ Rights* 1. Guovdageaidnu/Kautokeino: Galdu. Resource Centre for the Rights of Indigenous Peoples.
- Várnai Zsuzsa** (2016). Az őslakos kisebbségi identitás vizuális megjelenése egy arktikus szibériai városban. A nyelvi tájkép vizsgálata Dugyinkában. *Folia Uralica Debreceniensia*, 23, 275–292.
- Várnai Zsuzsa** (2019) Suveniry severa. Kisebbségi identitás és diskurzus: Őslakos közösségek reprezentációja a tajmiri közösségi médiában. *Folia Uralica Debreceniensia*, 16, 277–292.
- Várnai Zsuzsa & Hámori Ágnes** (2021). „Сувениры Севера”. Minority identity and discourse. In Szeverényi Sándor (szerk.), *Uralic studies, languages, and researchers: Proceedings of the 5th Mikola Conference* (201–227). Szeged: Szegedi Tudományegyetem, Bölcsészettudományi Kar, Magyar Nyelvi és Irodalmi Intézet, Finnugor Nyelvtudományi Tanszék.
- Várnai Zsuzsa** (2021). „Ki vagyok én?” Őslakos identitás sarkvidéki városi közösségekben. Szociolingvisztikai interjúk Dugyinkában I. *Alkalmazott Nyelvtudomány*, 21, 190–206.

Jelen kutatás a NKFIH-11246 Kisebbségi nyelvek az urbanizáció folyamatában: a városi többnyelvűség összehasonlító vizsgálata sarkköri őshonos közösségekben” című pályázat keretében készült.